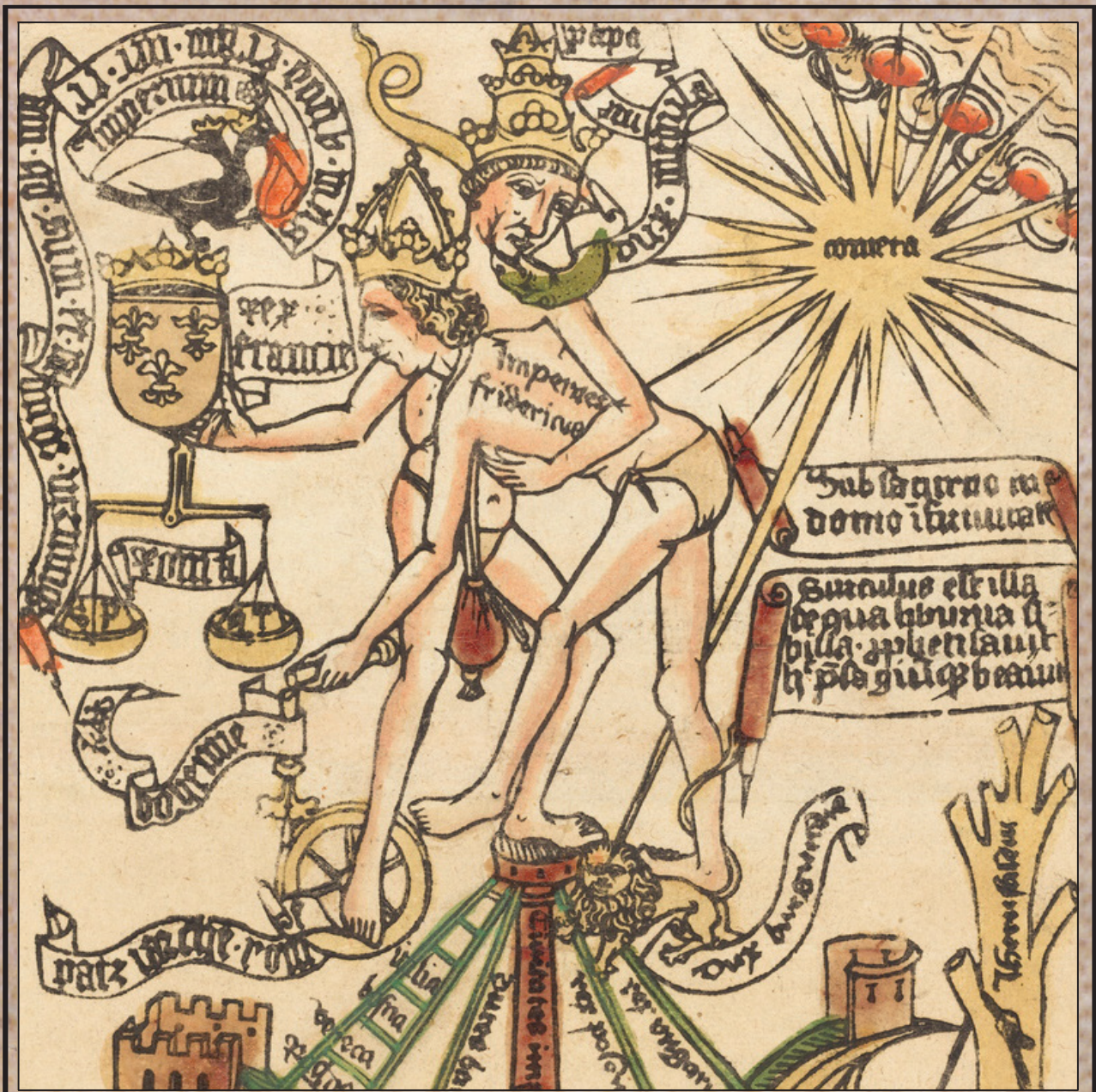

ANNALES

Anali za istrske in mediteranske študije
Annali di Studi istriani e mediterranei
Annals for Istrian and Mediterranean Studies
Series Historia et Sociologia, 29, 2019, 3

ANNALES

**Anali za istrske in mediteranske študije
Annali di Studi istriani e mediterranei
Annals for Istrian and Mediterranean Studies**

Series Historia et Sociologia, 29, 2019, 3

ISSN 1408-5348 (Tiskana izd.)
ISSN 2591-1775 (Spletna izd.)

UDK 009

Letnik 29, leto 2019, številka 3

**UREDNIŠKI ODBOR/
COMITATO DI REDAZIONE/
BOARD OF EDITORS:**

Roderick Bailey (UK), Simona Bergoč, Furio Bianco (IT), Alexander Cherkasov (RUS), Lucija Čok, Lovorka Čoralčić (HR), Darko Darovec, Goran Filipi (HR), Devan Jagodic (IT), Aleksej Kalc, Avgust Lešnik, John Martin (USA), Robert Matijašič (HR), Mateja Matjašič Friš, Darja Mihelič, Vesna Mikolič, Luciano Monzali (IT), Edward Muir (USA), Vojislav Pavlović (SRB), Peter Pirker (AUT), Claudio Povoło (IT), Marijan Premović (ME), Andrej Rahten, Vida Rožac Darovec, Mateja Sedmak, Lenart Škof, Marta Verginella, Špela Verovšek, Tomislav Vignjević, Paolo Wulzer (IT), Salvator Žitko

**Glavni urednik/Redattore capo/
Editor in chief:**

Darko Darovec

**Odgovorni urednik/Redattore
responsabile/Responsible Editor:**

Salvator Žitko

Uredniki/Redattori/Editors:

Urška Lampe, Gorazd Bajc

Prevajalci/Traduttori/Translators:

Petra Berlot (it.)

**Oblikovalec/Progetto grafico/
Graphic design:**

Dušan Podgornik, Darko Darovec

Tisk/Stampa/Print:

Založništvo PADRE d.o.o.

Izdajatelj/Editori/Published by:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper / *Società storica del Litorale - Capodistria*© / Inštitut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja / *Institute IRRIS for Research, Development and Strategies of Society, Culture and Environment* / *Istituto IRRIS di ricerca, sviluppo e strategie della società, cultura e ambiente*©

**Sedež uredništva/Sede della redazione/
Address of Editorial Board:**

SI-6000 Koper/Capodistria, Garibaldijeva/Via Garibaldi 18
e-mail: annaleszdjp@gmail.com, **internet:** <http://www.zdjp.si/>

Redakcija te številke je bila zaključena 1. 9. 2019.

**Sofinancirajo/Supporto finanziario/
Financially supported by:**

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS), Mestna občina Koper, Luka Koper d.d.

Annales - Series Historia et Sociologia izhaja štirikrat letno.

Maloprodajna cena tega zvezka je 11 EUR.

Naklada/Tiratura/Circulation: 300 izvodov/copie/copies

Revija *Annales, Series Historia et Sociologia* je vključena v naslednje podatkovne baze / *La rivista Annales, Series Historia et Sociologia è inserita nei seguenti data base* / *Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:* Clarivate Analytics (USA): Arts and Humanities Citation Index (A&HCI) in/and Current Contents / Arts & Humanities; IBZ, Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (GER); Sociological Abstracts (USA); Referativnyi Zhurnal Viniti (RUS); European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS); Elsevier B. V.: SCOPUS (NL).

Vsi članki so v barvni verziji prosto dostopni na spletni strani: <http://www.zdjp.si>.
All articles are freely available in color via website <http://www.zdjp.si>.

VSEBINA / INDICE GENERALE / CONTENTS

- Izidor Janžekovič:** Izvor in prenos ideje ravnotežja moči iz Italije v Evropo 345
L'origine e trasferimento dell'idea dell'equilibrio di potere dall'Italia all'Europa
The Origin and Transfer of the Balance-of-power Idea from Italy to Europe
- August Lešnik:** Komunikacija sociologije in zgodovine v zgodnji dobi sociološke misli: v znamenju metodološkega spora. Ob 180-letnici Comtovega poimenovanja sociologije za »znanost o družbi« 363
Comunicazione tra sociologia e storia nei primi tempi del pensiero sociologico. 180 anni dalla designazione di Comte della sociologia come «scienza dell'umanità»
Communication Between Sociology and History in the Early Age of Sociological Thought: Indication of the Methodological Dispute. The 180th Anniversary of Comte's Designation of Sociology for »The Science of Society«
- Boris Golec:** Extinct Medieval Boroughs in Southern Slovenia 373
Borghi medievali scomparsi nella Slovenia meridionale
Ugasli srednjeveški trgi v južnem delu Slovenije
- Tone Ravnikar:** Usnjarstvo v srednjeveških mestih slovenske Štajerske 393
Conterie nelle città medievali della Stiria slovena
Leather Tanning in Medieval Cities of today's Slovenian Styria
- Tomaž Kladnik:** Maribor in vojaška infrastruktura od sredine 19. stoletja do konca prve svetovne vojne 405
L'infrastruttura militare a Maribor. Dalla metà dell'Ottocento fino alla fine della Prima guerra mondiale
Maribor Military Infrastructure from the Middle of the 19th Century to the End of the First World War
- David Hazemali, Uroš Turnšek & Simon Očko:** Nemška zasedba Rige in operacija Albion: prispevek k razumevanju vzhodne fronte prve svetovne vojne na Pribaltiku 425
L'occupazione tedesca di Riga e l'operazione Albion: contributo alla comprensione del fronte orientale durante la Prima guerra mondiale nelle regioni Baltiche
The German Occupation of Riga and Operation Albion: a Contribution to the Understanding of the Eastern Front of the First World War in The Baltics
- Aleš Maver, Nataša Maver Šoba & Darko Friš:** Med pobožnostjo in gradnjo socializma: Celjski koledar Družbe Sv. Mohorja med letoma 1945 in 1956 437
Tra la devozione e la costruzione del socialismo: il Calendario della Società di S. Ermagora di Celje tra il 1945 e il 1956
Between Piety and Building of Socialism: the Calendar of the St Hermagoras Society in Celje during the Years from 1945 to 1956

Aleksandar Knežević: Maternji jezik kao determinanta etničkog identiteta u popisima stanovništva Srbije ..... 455 <i>Lingua materna come determinante dell'identità etnica nei censimenti della popolazione della Serbia</i> <i>Mother Tongue as a Determinant of Ethnic Identity in Population Censuses of Serbia</i>	Andrea Matošević: Pulski navozi moderniteta. Analiza dokumentarnog filma o brodogradilištu Uljanik na prelasku iz šezdesetih u sedamdesete godine XX stoljeća ..... 499 <i>Scalo di costruzione polesano e modernità. L'analisi del documentario girato nel cantiere Scoglio Olivi a cavallo tra gli anni Sessanta e Settanta del ventesimo secolo</i> <i>Building Berths of Pula and Modernity. Analysis of Uljanik Shipyard Documentary Movie at the Turn of the Sixties into the Seventies of the Twentieth Century</i>
Polona Tratnik: Umetnost kot investicija. Institucija umetnosti v službi umetnostnega trga ..... 473 <i>Arte come investimento. L'istituzione dell'arte al servizio del mercato dell'arte</i> <i>Art as Investment. Institution of Art in Service of the Art Market</i>	Lada Marinković, Violeta Zubanov & Jasna Potočnik Topler: Assertiveness Scale as a Teamwork Aptitude Predictor ..... 511 <i>La scala di assertività come indicatore predittivo della prontezza a lavorare in un team</i> <i>Lestvica asertivnosti kot napovednik pripravljenosti za timsko delo</i>
Duje Kodžoman: Pobuđivanje emocija dizajnerskim proizvodima: interakcija korisničkog iskustva s emocionalnim dizajnom ..... 487 <i>Suscitare emozioni con prodotti di design: interazione dell'esperienza utente con il design emozionale</i> <i>Evoking Emotions with Design Products: Interaction of User Experience with Emotional Design</i>	Kazalo k slikam na ovitku ..... 522 <i>Indice delle foto di copertina</i> ..... 522 <i>Index to images on the cover</i> 522
	Navodila avtorjem ..... 523 <i>Istruzioni per gli autori</i> ..... 525 <i>Instructions to Authors</i> 527

received: 2019-07-05

DOI 10.19233/ASHS.2019.28

NEMŠKA ZASEDBA RIGE IN OPERACIJA ALBION: PRISPEVEK K RAZUMEVANJU VZHODNE FRONTE PRVE SVETOVNE VOJNE NA PRIBALTIKU

David HAZEMALI

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija
e-mail: david.hazemali1@um.si

Uroš TURNŠEK

Gorica pri Šmartnem 21, 3201 Šmartno v Rožni dolini, Slovenija
e-mail: urnsek@gmail.com

Simon OČKO

Gorica pri Šmartnem 27e, 3201 Šmartno v Rožni dolini, Slovenija
e-mail: simon.ocko94@gmail.com

IZVLEČEK

Avtorji v prispevku obravnavajo vzroke, potek in posledice v slovenskem zgodovinopisju slabo poznanih zaključnih nemških vojaških operacij na vzhodni fronti prve svetovne vojne na Pribaltiku. Nemškim oboroženim silam je uspelo s konceptom združenega načina bojevanja v boju praktično enozvočno realizirati različne rodove oboroženih sil. Nemški okupaciji Rige in Zahodnoestonskega arhipelaga sta bili v strateškem, taktičnem in operativnem vidiku popolna uspeha. Albion se je namreč izkazala za najuspešnejšo amfibijsko operacijo prve svetovne vojne.

Ključne besede: prva svetovna vojna, vzhodna fronta, Pribaltik, operacija Albion, Riga, Nemško cesarstvo, amfibijsko bojevanje

L'OCCUPAZIONE TEDESCA DI RIGA E L'OPERAZIONE ALBION: CONTRIBUTO ALLA COMPRESIONE DEL FRONTE ORIENTALE DURANTE LA PRIMA GUERRA MONDIALE NELLE REGIONI BALTICHE

SINTESI

Gli autori del saggio prendono in considerazione le cause, l'andamento e le conseguenze delle operazioni militari finali tedesche sul fronte orientale della Prima guerra mondiale nelle regioni Baltiche che sono poco conosciute nella storiografia slovena. Con il concetto di un modo unificato in combattimento le forze armate germaniche sono riuscite a organizzare in un modo univoco diverse generazioni di forze armate. L'occupazione tedesca di Riga e dell'arcipelago estone occidentale furono un successo del tutto assoluto, sia in termini strategici che tattici e operativi. Albion si è dunque rivelata l'operazione anfibia di maggior successo della Prima guerra mondiale.

Parole chiave: Prima guerra mondiale, fronte orientale, regioni Baltiche, Operazione Albion, Riga, Impero tedesco, guerra anfibia

UVOD

Januarja leta 1913 je britanski premier Herbert Henry Asquith (1852–1928) na sestanku Odbora za državno obrambo (angl. Committee of Imperial Defence) želel vedeti, ali je britansko matično otočje varno pred (nemško) invazijo. Dodal je, da so se razmere na morju in v zraku od leta 1908, ko je za to vprašanje pristojen Pododbor (angl. Sub-committee of the Committee of Imperial Defence), nazadnje podal pozitivno oceno, drastično spremenile.¹ Iz debate med Asquithom in takratnim prvim lordom admiraltete Winstonom Churchillom, do katere je prišlo na zasedanju Odbora dva meseca pred izbruhom prve svetovne vojne, lahko ugotovimo, da je britanski obalni obrambi primanjkovalo za tisti čas sodobnih topov, telefonskih povezav in druge vojaške in komunikacijske opreme.² Njihova obramba je vselej temeljila na vojnem ladjevju – kraljevi mornarici (angl. Royal Navy) –, ki mu je takrat lahko pogojno pariralo (Gibson, 2014) zgolj nemško. Oktobra leta 1914 sta Asquith in Churchill ponovila debato, s to razliko, da sta tokrat naslovila obrambne sposobnosti njune države v številkah. Takratni britanski premier je zatrdil, da je kraljeva mornarica sposobna obraniti matično otočje pred invazivno silo 70.000 mož. Churchill ga je opomnil, da se lahko zgodi, da njihovega ladjevja v določenem trenutku zaradi operativne dejavnosti ne bo na voljo, pri čemer bi obramba domovine obvisela na ramenih šibke kopenske obrambe. Za to je ocenil, da bi lahko odbila invazijo 20.000 mož.³ Takšen scenarij bi zahteval popolno presenečenje s strani napadalca. Natanko tri leta kasneje, oktobra leta 1917, se je več kot 20.000 nemških posebnih enot izkrcalo na Zahodnoestonskem arhipelagu in v le nekaj dneh povsem nadvladalo številčnejše branitelje ruskih oboroženih sil.

S pričujočima študijama primera uspešnih nemških napadov in zasedb takratnega ruskega pristanišča Rige ter Zahodnoestonskega arhipelaga (nem. Moonsund)⁴ skušamo avtorji dopolniti vrzel v slovenskem zgodovinsko-pisju, ki pri narativi prve svetovne vojne zaostaja še zlasti pri razumevanju njene vzhodne fronte. V korpusu študij slovenskega vojaškega zgodovinskega obstaja občutno pomanjkanje vojnogodovinskih študij za vojnogodovinsko dogajanje, ki ga na eni strani zamejujemo z »ognjenim krstom« avstro-ogrskih oboroženih sil v kronovini Galiciji in na ruskem Poljskem poleti in jeseni leta 1914 (prim. Hazemali, 2017; Štepec, 2015)

na drugi pa z oktobrsko revolucijo (prim. Komel, 2018; Bebler, 2018); deloma lahko na tem mestu omenimo tudi nove študije glede vojaških priprav centralnih sil na vstop Italije v vojno (Antoličič, 2017; Grafenauer, 2017; prim. glede nasprotne strani: Bizjak, 2017).

Neraziskanost teh v marsičem prelomnih geopolitičnih pretresov na vzhodu Evrope, ki jih je v uvodu omenjeni Churchill pomenljivo poimenoval »neznana vojna«⁵, ne velja le za anomalijo v slovenskem zgodovinsko-pisju; kombinacija sosledja političnih dogodkov, družbenih sprememb, geografske odmaknjenosti in nepoznavanje jezikov so botrovali k temu, da se tudi historiografiji t. i. Zahoda in sovjetskega bloka več desetletij nista zanimali za vzhodno fronto.⁶ Zaključne nemške operacije na Pribaltiku, še zlasti njihovo zavzetje Rige ter amfibijsko izkrcanje na Zahodnoestonskem arhipelagu oktobra 1917, ki mu je pripadlo ime Albion, v tem oziru niso bili izjema.

Razen ameriških in japonskih vojaških strategov iz 20. in 30. let prejšnjega stoletja se z načrtovanjem, izvedbo ter posledicami teh operacij ni ukvarjalo veliko strokovnjakov, še zlasti ne zgodovinarjev (Baltic Defence College, 2013/2014, 10). V primerjavi z drugimi, odmevnejšimi vojaškimi dogodki iz v marsičem prelomnega leta 1917, je temu primerno tudi primarnih virov za pričujoči operaciji manj. V prvi vrsti smo se avtorji poslužili objavljenih primarnih virov naslednic obeh vojskujočih se držav v tem delu Evrope. Standardna nemška uradna zgodovina prve svetovne vojne *Der Weltkrieg 1914 bis 1918*, ki so jo uredili in izdali v Reichsarchiv Potsdam, ter obsežno delo nemškega Zveznega/Vojnega arhiva *Der Krieg zur See, 1914–1918* ponujata izrazito nemški pogled, medtem ko so v Moskvi že leta 1923 z izdajo lastne narative – *Военно-стратегический очерк войны* [Voenno-strategičeskij ocherk vojny] 1914–1918, poskrbeli za ruski pogled. Ločeno od »uradnih« zgodovin vojskujočih se držav oz. njihovih naslednic je moč podatke iskati v ohranjeni pisni zapuščini tistih, ki so boje videli na lastne oči. Avstralski inženir Gary Staff, ki se z zgodovinsko-pisjem ukvarja ljubiteljsko, je v uvodnem poglavju svoje odmevne strokovne monografije o operaciji Albion (Staff, 2008) zbral imena in priimke ter ohranjena dela nemških in ruskih oficirjev, ki so boje na Pribaltiku doživeli in tudi preživeli. Gotovo najcelovitejši nemški prikaz pripada takratnemu načelniku generalštaba pristajajočih nemških sil Erichu von Tschischwitzu (Tschischwitz, 1931; Tschischwitz, 1937), po katerem so črpali številni zgodovinarji srednje in mlajše generacije. Na ruski stra-

1 TNA CAB 2/3, 121, Committee of Imperial Defence: Minutes of the 126st Meeting, 14. 5. 1914, 2.

2 TNA CAB 2/3, 121, Committee of Imperial Defence: Minutes of the 129st Meeting, 7. 10. 1914, 2.

3 TNA CAB 2/3, 121, Committee of Imperial Defence: Minutes of the 121st Meeting, 7. 1. 1913, 9.

4 Zahodnoestonski arhipelag sestavlja okrog 900 otokov, Danes gre za s strani UNESCO zaščiten biosfero (UNESCO, 2012).

5 Izvirno *The Unknown War: The Eastern Front* ali *Neznana vojna: vzhodna fronta* je četrta in najmanj poznana Churchillova knjiga o prvi svetovni vojni, s katero je leta 1931 dopolnil svojo serijo štirih volumnov o vojni (prim. Schindler, 2015, 2).

6 Primeri najsodobnejših temeljnih del bodisi o vzhodni fronti prve svetovne vojne bodisi o vojni v celoti z dobro razdelanimi vprašanji, ki zadevajo vzhodno fronto: Stone, 1998; Leonhard, 2018; Münkler, 2015; Watson, 2015.

ni je delo takšne magnitude zapustil poročnik Harald Graf (prim. Staff, 2008). Zaključne nemške operacije na Pribaltiku so precej odmevale tudi v takratnih nemških časnikih. Za potrebe pričujoče študije so bili analizirani berlinska časnik *Berliner Börsenzeitung* in *Berliner Tageblatt*, königsberški *Königsberger Hartungsche Zeitung* ter frankfurtski *Frankfurter Zeitung*.

Prispevek komplementirajo analize izčrpnega nabora znanstvene literature. Eden prvih zgodovinarjev, ki je oral ledino v akademskem svetu s prispevki o zaključnih nemških operacijah iz leta 1917 na Pribaltiku, je bil ameriški zgodovinar Albert Harding Ganz, čigar dela se še danes povzemajo in citirajo (Ganz, 1978; Ganz, 1980). V zadnjih štirih desetletjih smo dobili relativno skromno število novih, primerljivih znanstvenih del. Izpostaviti gre znanstveno monografijo ameriškega zgodovinarja Michaela B. Barretta o operaciji Albion z istoimenskim naslovom (Barrett, 2008), ki zaradi uporabe sodobnih historiografskih prijemov velja za standardno delo o pričujoči tematiki, ter študiji primera iste operacije, ki so ju napisali ameriški zgodovinar Richard L. DiNardo (DiNardo, 2005) oz. strateg Baltskega obramboslovnega kolidža med letoma 2013 in 2014 (Baltic Defence College, 2013/2014).

Ko v prispevku razpravljamo o pribaltskem prostoru ali Pribaltiku med prvo svetovno vojno, imamo v mislih ozemlja današnjih suverenih republik Litve, Latvije in Estonije ter rusko enklavo Kaliningrad, ki ležijo ob jugovzhodni obali Baltiškega oziroma Baltskega morja ali Baltika. Sodobni slovenski eksonim Pribaltik etimološko pojmuje sicer znatno večje ozemlje ob Baltiku, po katerem je dobilo tudi ime (Kladnik & Perko, 2013).⁷ Za boljše razumevanje in za potrebe slovenskega vojaškega zgodovinopisja smo avtorji v sodelovanju s strokovnjaki iz drugih disciplin izdelali vektorski vojaški zemljevid, ki prikazuje poslednjo fazo operacije Albion na Zahodnoestonskem arhipelagu.⁸

Poimenovanje različnih jezikov, etničnih skupin ter naselbinskih in nenaselbinskih imen v vzhodni Evropi pred koncem prve svetovne vojne je občutljiva tema.⁹ Ker različni avtorji nemalokrat uporabljajo za poimenovanje istih entitet – k zgornjim lahko prištejemo še vojaške enote – različna poimenovanja, je bilo potrebno ustvariti sistem, ki še zdaleč ni brez napak, saj živahne polemike o eksonimih (»ime od zunaj«) in endonimih (»ime od znotraj«) (Kladnik, 2009, 24) potekajo še danes. Nastal je ob upoštevanju določil za poimenovanje

zemljepisnih imen Združenih narodov, Draga Kladnika in Draga Perka, določil za poimenovanje vojaških enot standardov zveze NATO, slovenskih vojaških slovarjev, slovenskih, nemških in baltskih terminoloških zbirk, ter ob sodelovanju strokovnjakov iz različnih družboslovnih in humanističnih ved. Upoštevana je bila tudi raba, ki ponekod nasprotuje normi. Naselbinska in nenaselbinska imena se pojavljajo s slovenskim eksonimom, če ta obstaja. Tista naselbinska in nenaselbinska imena, ki nimajo uveljavljenega ali priporočenega slovenskega eksonima, se najprej pojavljajo z nemškim eksonimom (ali že izvornim nemškim imenom), nato sledi v oklepaju izvorno ime v neprečrkovanem izvornem¹⁰ jeziku; v kolikor nemški eksonim bodisi ne obstaja bodisi ga avtorji nismo našli, smo se držali izvornikov. Nemškim eksonimom dajemo v takšnih primerih prednost zato, ker je nemška pribaltska geografska terminologija obravnavanega obdobja v slovenskem zgodovinopisju najbolj zastopana. Peščica bolj znanih naselbinskih in nenaselbinskih imen se pojavlja z enovitimi in uveljavljenimi imeni (npr. Pinsk). Naselbinska imena za enote, ki se danes nahajajo v Zvezni Republiki Nemčiji, se pojavljajo izključno z nemškimi endonimi.

Za razliko od drugih sektorjev vzhodne fronte pri ofenzivi na takratni ruski Pribaltik vojaki slovenskega porekla niso sodelovali, zato je razumljivo, da je vedenje o tej tematiki v slovenskem zgodovinopisju skromno. Seveda pa velja že v uvodu izpostaviti, da so zaključne nemške vojaške operacije v tem delu Evrope v septembru in oktobru leta 1917 izdatno demoralizirale začasno rusko vlado, kar so nemudoma izkoristili boljševiki za izvedbo revolucije – ta pa je, kot so v svojih študijah pokazali številni slovenski raziskovalci, močno zaznamovala slovensko zgodovino vse do današnjih dni.

ZGODOVINSKA ZABELEŽKA PRIBALTIKA DO ZAKLJUČNIH NEMŠKIH OPERACIJ NA VZHODNI FRONTI PRVE SVETOVNE VOJNE

Pribaltik je v teku človeške zgodovine večkrat zamenjal lastnika in bil pogosto jabolko spora med evropskimi silami regionalnega in globalnega značaja. Do 12. stoletja je bil Pribaltik večini Evrope nepoznan predvsem zaradi naravogeografskih značilnosti ter dejstva, da je to območje bilo eno zadnjih v Evropi, ki se je še vedno držalo poganskih verovanj. Konec tega

7 V Slovarju slovenskih eksonimov se med pribaltskimi državami vrstijo današnje države Danska, Estonija, Finska, Latvija, Litva, Nemčija, Poljska, Rusija in Švedska (Kladnik & Perko, 2013).

8 Posebna zahvala gre Göranu Jönssonu za pomoč pri kartografiranju.

9 V prispevku ne naslavljamo etnogeneze pribaltskih narodov oz. etničnih skupin, kakor tudi ne trenj med baltskimi Nemci in drugimi narodi oz. etničnimi skupinami Pribaltika ter vojn za neodvisnost, ki so sledile prvi svetovni vojni. Gre za občutljiva in kompleksna vprašanja, za katera je okvir dotičnega prispevka premajhen. Velja dodati še, da kadar v prispevku omenjamo Nemce oz. Ruse, ne mislimo zgolj na etnične Nemce oz. Ruse, temveč nemške oz. ruske oborožene sile, ki so bile – še zlasti slednje – večnarodne oz. večetnične. Podrobneje o teh vprašanih: Kasekamp, 2018; Lehmann, 1994; Hellmann, 1953; Senn, 1994; Parrott, 2002; Raun, 2001; Sibul, 1989; Taube, 1969.

10 Pri domala vseh enotah te kategorije gre za izvorno latvijsko, litovsko ali estonsko poimenovanje.

stoletja dežele plemena Prusov, ki jih danes v grobem pokriva ozemlje severovzhodne Poljske in Kaliningradske oblasti (rus. *Калининградская область* [Kaliningradskaia oblast']; del Rusije po 1945), v okviru severnih križarskih pohodov zavzame Nemški viteški red, medtem ko severneje, na območju današnjih Latvije in Estonije, nastane država Reda bratov meča, ki se leta 1237 združi z Nemškim redom zaradi uničujočega poraza v boju z baltskimi pogani (Christiansen, 1998, 15–30). Naslednja stoletja so ta del Evrope zaznamovali predvsem spopadi in rivalstva med nemškimi križarji in državama Poljsko ter Litvo. V 15. stoletju Poljsko-litovska naveza uspešno dobi premoč nad državo Nemškega viteškega reda ob Baltiku ter postane primarna regionalna sila. Zveza med Poljsko in Litvo se v 16. stoletju tudi formalizira. Preostanek stoletja, kot tudi celotno nadaljnje 17. stoletje, je bilo zaznamovano z rivalstvom ter pogostimi vojnami med Poljsko-litovsko zvezo, Ruskim carstvom ter Švedsko, predvsem za nadzor nad Kurlandijo, zgodovinsko in kulturno pokrajino na skrajnem zahodu današnje države Latvije, ter Estonijo. Nekdanja država Nemškega viteškega reda, tedaj že sekularizirana Prusija, ki ji je vladal volilni knez Brandenburga, je kasneje, v 18. stoletju, postala srčika mogočne, istoimenske države. Boji med tremi, že prej omenjenimi evropskimi silami so bili odločeni v t. i. veliki severni vojni (rus. *Великая Северная война* [Velikaja Severnaja vojna]), v kateri je Rusko cesarstvo (od leta 1721 naprej) prevladalo nad ostalima dvema (Englund, 2003, 12–18). Z delitvami poljsko-litovske državne tvorbe konec 18. stoletja je Pribaltik pripadel Ruskemu carstvu. Novo začrtane meje ob Baltiku so ostale praktično nedotaknjene vse do prve svetovne vojne (Bideleux & Jeffries, 1998, 158).¹¹

Ko je staro celino zajel dotlej največji spopad v človeški zgodovini, je klic k orožju odmeval tudi po Pribaltiku. Različni avtohtoni narodi oz. etnične skupine so bili že ob izbruhu vojne mobilizirani v sestav ruskih oboroženih sil, ali pa so bili okupirani s strani Nemškega cesarstva. Po podatkih Edgarja Andersona (tudi Edgarsa Andersonsa) je v vojni padlo več deset tisoč Latvijcev, Litovcev in Estoncev.¹² Ognjene zublje prve svetovne vojne so po formalni prekinitvi ognja na Zahodu zamenjali zublji vojn za neodvisnost pribaltskih narodov oz. etničnih skupin in oktobrske

revolucije, posledica katerih je bil nastanek suverernih nacionalnih držav Litve, Latvije in Estonije, kar številni strokovnjaki interpretirajo tudi kot zaključek etnogeneze omenjenih narodov.

NEMŠKI NAPAD NA RIGO

Spomladi leta 1917 je postalo jasno, da je koordinirana ofenziva antantnih sil na pragu poloma. Združene britanske sile pri Arrasu in francoske na reki Aisne niso uspeli prebiti čvrste nemške obrambe. Za sile antante tudi formalna vojna napoved Združenih držav Amerike Nemškemu cesarstvu 6. aprila ni pomenila bistvenega olajšanja, saj so bile nastajajoče ameriške oborožene sile na drugi strani Atlantika.¹³ Redki ruski vojaški uspehi, še zlasti zoper oboroženim silam podonavske monarhije, so bili vselej potisnjeni v pozabo z nadvse učinkovitimi združenimi nemško-avstro-ogrskimi protiofenzivami, ki so potisnile takratno rusko državo na prag družbeno-ekonomskega kolapsa. Marčev odstop ruskega carja Nikolaja II. (1868–1918) je imel za posledico ustanovitev začasne ruske republiške vlade pod liberalnim petrograjskim pravnikom Aleksandrom Kerenskim (1881–1970), ki je poslednji up za ugoden vojaški razplet položil v poslednjo rusko ofenzivo (Baltic Defence College, 2013/2014, 11).

Po neuspešni ruski Julijski ofenzivi¹⁴ (Stevenson, 2017, 145–169) in protiofenzivi centralnih sil, ki je sledila, je takratni načelnik generalštaba vseh nemških oboroženih sil na vzhodu Max Hoffman (1869–1927), ki je v prvih mesecih vojne izdatno pripomogel k nemškima zmagama nad ruskimi oboroženimi silami pri Tannenbergu in v prvi bitki pri Mazurskih jezerih, usmeril pozornost proti takratnemu ruskemu pristaniškemu mestu Rigi. Nemške oborožene sile so nemudoma pričele s pripravami na napad, toda v zraku je visela negotovost zaradi na zahodni fronti odvijajoče se tretje bitke pri Ypresu¹⁵, zaradi katere bi lahko bile tudi nemške sile na vzhodu premeščene v Belgijo. Nemška obramba v zahodni Flandriji je kljub stotisočim žrtvam vzdržala, zato so njihove sile na severovzhodni fronti nadaljevale s pripravami na ofenzivo (Tucker, 2005, 567).

Artilerijska baraža se je pričela 1. septembra 1917 malo po deveti uri zjutraj, ko so Nemci poskušali omehčati ruske položaje 30 kilometrov pred Rigo.

11 Na ozemlju današnjih republik Estonije in Latvije ter še zlasti v večjih pribaltskih mestih, kot je bila Riga, so imeli glede na številčnost nadpovprečen vpliv aristokratski baltski Nemci (Janssen, 1968).

12 Vprašanje žrtev vojne med naštetimi etničnimi skupinami oz. narodi je vsaj toliko kompleksno kot vprašanje vpliva vojne na njihovo etnogenezo ter na nastanek suverernih nacionalnih držav. Andersonov prispevek velja za odlično odsokočno desko pri raziskovanju tega problema (Andersons, 2001).

13 Tudi nemške oborožene sile so bile v predzadnjem letu vojne v opazno slabi kondiciji. Nemški vojaški vrh je navkljub vsemu vztrajal pri premisi, da je možno vojno dobiti zgolj in samo na zahodu (DiNardo, 2005, 396–397).

14 V juliju je takratni ruski minister za vojno Aleksander Kerenski sprožil ofenzivo proti centralnim silam v smeri proti avstrijskima kronovinama Galiciji in Bukovini. Ofenziva Kerenski, znana tudi kot Julijska ofenziva, se je končala hitro in pogubno za rusko stran. Bila je zadnja večja ruska ofenziva v prvi svetovni vojni (Goran & Hazemali, 2017).

15 Ameriški in britanski zgodovinarji jo poznajo kot bitko za Passchendaele, medtem ko se je v nemško zgodovino zapisala kot tretja bitka v Flandriji.

Slika 1: Ofenziva Kerenski ali Julijska ofenziva. Zemljevid prikazuje razporeditev in operacija armad in armadnih skupin centralnih sil (Nemško cesarstvo in Avstro-Ogrska) ter ruskih armad na vzhodni fronti prve svetovne vojne med februarjem in julijem leta 1917. Ofenziva Kerenski, znana tudi kot Julijska ofenziva, se je končala hitro in pogubno za rusko stran. Bila je zadnja večja ruska ofenziva v prvi svetovni vojni (Goran & Hazemali, 2017).

Ravnovesje moči je bilo drastično v prid Nemcev, saj so imeli na voljo 1100 topov, medtem ko so jih imeli Rusi zgolj 66. Potem ko so bliskovito odpravili z ruskim topništvom (Hart, 2013, 300), so tri nemške divizije v čolnih neovirano prečkale reko Daugavo, imenovano tudi Zahodna Dniva.¹⁶ Takoj zatem so nemški inženirji pričeli z gradnjo treh pontonskih mostov.¹⁷ Vojaki ruskih oboroženih sil, ki so bili nastanjeni na tem delu fronte, so bili možje generalpodpolkovnika Dimitrija Pavloviča Parskija (Дмитрий Павлович Парский [Dmitrij Pavlovich Parskij], 1866–1921)¹⁸ in njegove 12. ruske armade. Čeprav so bili Parskijevi možje izjemno demoralizirani zaradi notranjepolitičnih razmer v državi, ni imel druge izbire, kot da nemškemu napadu kontrira z lastnim. Združil je štiri divizije z 2. latvijsko strelsko brigado v XLIII. korpus pod vodstvom generala Vasilija Georgijeviča Boldirjeva (Василий Георгиевич Болдырев [Vasilij Georgievich Boldyrev] 1875–1933). Korpus se je pomaknil proti kraju Rodenpois (latv. Ropaži), okoli 18 kilometrov vzhodno od Rige.¹⁹

Še istega dne (1. septembra) so nemški vojaki prišli do reke Jugle, pri tem pa niso naleteli na pretiran odpor. Iz poročil izvidniških enot je bilo razvidno, da se je večje število ruskih vojakov umikalo iz Rige in okoliškega območja.²⁰ Ofenziva se je tako spremenila v zasledovalno dirko. Da bi jo Nemci realizirati v celoti, so morali ujeti večje število ruskih enot in onemogočiti njihov umik. Posledično je general Oskar von Hutier (1857–1934), poveljnik 8. nemške armade, reorganiziral svoje enote: nemški VI. korpus je dobil nalogo, da prodre ob vzhodnem bregu zahodne Dnive proti Rigi, LI. korpus naj bi napadel v smeri proti severovzhodu, da bi prestregel umikajoče se ruske enote, medtem ko je moral XXIII. korpus preprečiti ruski protinapad z vzhoda.²¹ Sklepati gre, da je nemškim vojakom napredek, ki so ga naredili 1. septembra, dal občutek, da bo operacija hiter marš proti umikajočemu se sovražniku. Ta iluzija je bila razbita že naslednji dan. Parskij je uvidel, da so Nemci osvojili preveč ozemlja, da bi njegov protinapad

16 Berliner Tageblatt, 3. 9. 1917: Uebergang über die Düna, 1

17 Berliner Tageblatt, 3. 9. 1917: Die Düna bei Riga überschritten, 1; Berliner Börsenzeitung, 3. 9. 1917: Uebergang über die Düna, 1.

18 Berliner Tageblatt, 3. 9. 1917: Der russische Rückzug an der Düna, 1.

19 RP, Der Weltkrieg 1914–1918, KSH 1917, DEAWN 1918, 191–194.

20 Berliner Tageblatt, 3. 9. 1917: Der russische Rückzug bei Riga, 1.

21 RP, Der Weltkrieg 1914–1918, KSH 1917, DEAWN 1918, 194.

uspeh. Ruski XLIII. korpus je zato dobil novo nalogo, in sicer da zadrži nemški napad kolikor dolgo bo to mogoče, saj je preostanek 12. ruske armade potreboval čas za umik proti severovzhodu. Vojaki ruskega XLIII. korpusa so ob reki Jugli ustvarili bojno črto, kjer so uspešno zadrževali nemške poskuse preboja (Baltic Defence College, 2013/2014, 12; Buttar, 2017, 203–205; podrobneje Gagern, 1964).

Na severnem boku nemške ofenzive je VI. nemški korpus brez težav napredoval proti Rigi in prišel ob mraku do obrobja mesta. Naslednje jutro je VI. korpus pričel z napadom na mestno jedro, pri čemer se je koordiniral s LX. nemškim korpusom, ki je držal linijo zahodno od Rige. Zaradi šibkega ruskega odpora so nemške sile brez večjih naporov 4. septembra²² (Rauchensteiner, 2013, 811) vkorakale v mesto (Hart, 2013, 301; Stone, 1998, 282).

Proti jugovzhodu je odpor XLIII. ruskega korpusa istočasno pričel izgubljeni na moči. Čeprav so bile to najboljše enote, ki jih je imel Parskij na razpolago, so bile kljub temu v slabi kondiciji in trpele od pomanjkanja opreme. Primanjkovalo je topov in streliva, v boju pa so bile brez podpore. Ko je jedro vojakov, ki se je bilo pripravljeno boriti, bodisi padlo v boju oziroma se pognalo v beg, se je korpus umaknil skupaj s preostankom 12. armade.²³ Še posebej velike izgube je imel ruski XLIII. korpus, predvsem 5. in 6. latvijska strelska polka (Andersons, 2001, 118). Skupno naj bi ruski branitelji utrpeli okrog 25.000 žrtev, medtem ko naj bi jih na nemški strani bilo okoli 4200 (Herwig, 2014, 355).

Zavzetje Rige je bil velik dosežek, saj je šlo za veliko pribaltsko industrijsko središče z vplivno skupnostjo aristokratskih baltskih Nemcev, pomembno pristanišče in edino večje mesto, ki je še ločevalo nemške sile od Petrograda. Novice o padcu Rige in umiku ruskih braniteljev so pozdravili tudi v večjih berlinskih in frankfurtskem časniku Frankfurter Zeitung.²⁴ Nemške oborožene sile so bile tako še korak bližje takratni (še vedno) ruski prestolnici.

Zavzetje Rige je pomenilo precejšen nemški uspeh na severovzhodni fronti, nenazadnje je mesto 6. septembra obiskal sam cesar Viljem II. (1859–1941),²⁵ toda vojaški strategiji nemških oboroženih sil so v tem

delu sveta pripravljali nekaj veliko odmevnejšega – nameravali so izpeljati povsem nov koncept bojevanja v operaciji, ki bi ogrozila sam Petrograd.

OPERACIJA ALBION

Последняя страница истории Петровской регулярной армии закрылась... Первые страницы новой армии составят историю будущего [Poslednjaja stranica istorii Petrovskoj reguljarnoj armii zakrylas'... Pervye stranicy novoj armii sostavjat istoriju budushhego].²⁶

Stotniku Erichu Ottu Volkmanu, častniku generalštaba nemške 42. pehotne divizije, je bilo jeseni leta 1917 rečeno, naj se na svoji poti v Berlin oglasi še v pribaltski Rigi. V okupirani Rigi je pogovor s svojim neimenovanim nadrejenim začel z vprašanjem, ali so novice dobre ali slabe. Nadrejeni sogovorec mu je odgovoril: »Prijetne, ugibaj« (Barrett, 2008, 48). Le redki, ki takrat niso bili v prostoru, bi lahko uganili, da so se pričele priprave na prvo večjo amfibijsko operacijo v prvi svetovni vojni, v kateri so sodelovale združene nemške kopenske, zračne in pomorske oborožene sile. Nemški strategji so gotovo verjeli, da bo njihova skrbno zasnovana združena operacija (angl. combined arms) po vojni služila kot primer v vojaških akademijah. V senci oktobrske revolucije in predvsem zaradi obskurnosti tega dela za sile antante že tako tuje vzhodne fronte, je operacija Albion (rus. *Мюонзундская операция* [Moonzundskaja operacija]) (Жуков [Zhukov], 1966, 673), kot je dobila ime, na stari celini padla v pozabo.

Če so Nemci dvomili v to, da so se oborožene sile tedaj že ruske republike še bile sposobne boriti po neuspehih ruske Julijske ofenzive in porazu pri Rigi, so se motili, kajti Rusi so se upirali še naprej in niso pokazali pretiranega interesa za separaten mir.²⁷ Naslednji korak nemškega vojaškega vodstva je bila avtorizacija operacije Albion, tj. napad na in okupacija Zahodnoestonskega arhipelaga. Ta je sicer bil cilj velikega admirala princa Heinricha Pruskega (1862–1929) že od avgusta leta 1915, ko so sile nemške visokomorske flote (nem. Hochseeflotte²⁸) uspešno vdrle v Riški zaliv (Tschischwitz, 1931, 11). Toda

22 Berliner Tageblatt, 4. 9. 1917: Riga genommen, 1; Berliner Tageblatt, 19. 10. 1917: Die Einnahme Rigas und ihre Bedeutung, 1.

23 Berliner Tageblatt, 19. 10. 1917: Dünamünde genommen. Die Ostsee erreicht. – Die Russen weiter im Rückzuge, 1.

24 Berliner Börsenzeitung, 4. 9. 1917: Einnahme von Riga, 1; Berliner Börsenzeitung, 4. 9. 1917: Deutsche Divisionen vor Dünamünde, 1; Berliner Börsenzeitung, 5. 9. 1917: Dünamünde von feinde geräumt, 1; Berliner Tageblatt, 4. 9. 1917: Die einnahme Rigas und ihre Bedeutung, 1; Berliner Tageblatt, 4. 9. 1917: Riga genommen, 1; Berliner Tageblatt, 5. 9. 1917: Dünamünde von den Russen geräumt, 1; Frankfurter Zeitung, 5. 9. 1917: Schlacht bei Riga, 1

25 Berliner Tageblatt, 8. 9. 1917: Der Kaiser in Riga, 1.

26 »Poslednja stran zgodovine Petrove regularne vojske je bila napisana ... Prve strani nove vojske bodo tvorile zgodovino prihodnosti« prevod: David Hazemali (Зайончковский [Zajonchkovskij], 1923, 114).

27 Notranjepolitične razmere v novi ruski republiki in razmere v ruskih oboroženih silah po oktobrski revoluciji so bile kompleksne. Za predstavitev razmer v ruskih oboroženih silah in situacij na različnih delih vzhodne fronte v obravnavanem obdobju bi potrebovali samostojno študijo.

28 Visokomorska flota je nastala leta 1907 iz takratne domovinske flote (Heimatflotte). Veljala je za jurišni oziroma vojni odsek nemške cesarjeve mornarice.

izkazalo se je, da Nemško cesarstvo tedaj ni premoglo dovolj sil, da bi izvedlo takšno operacijo, zato se je princ Heinrich uklonil in privolil v intenzivno in daljnosežno miniranje v celotnem zalivu, do česar je prišlo v letih 1916 in 1917. Nadaljnji ruski nadzor nad arhipelagom²⁹ je za sabo potegnil kopico, predvsem za nemško mornarico neprijetnih posledic (Barrett, 2008, 34–35). Ruska mornarica (rus. *Российский императорский флот* [Rossijskij imperatorskij flot]) je preko številnih prelivov med otoki vpadala v Riški zaliv in nadlegovala nemške ladje,³⁰ britanske podmornice pa so iz pristanišč v zalivu lahko nadlegovale in motile trgovino med Nemškim cesarstvom in Kraljevino Švedsko. Obstajal je tudi strah, da bi lahko tamkajšnji otoki predstavljali morebitno odskočno desko za vdor v Kurlandijo, ki je bila geografsko v zaledju rusko-nemške fronte (Barrett, 2008, 35–42).³¹

Operacija Albion je bila odobrena 18. septembra 1917. Odgovornost za njeno uspešno realizacijo je prevzel Oskar von Hutier (Thiele, 2010, 148). Glavna cilja napada sta bila otoka Ösel (est. Saaremaa) in Moon, znan tudi kot Mohn (est. Muhumaa, danes znan tudi kot Muhu). Armado, ki je bila dodeljena operaciji, so sestavljale okrepljena 42. divizija, ki ji je poveljeval general Ludvig von Estorff (1859–1943), 2. kolesarska pehotna brigada, topniški pionirji, telefonski oddelek in tovornjaki. Tako je v sestavi armade pristalo 23.000 vojakov, 5000 konj, 1400 vozil, 150 strojnic, 54 topov in 12 možnarjev (Hoffman 1999, 187). Pomorske sile, namenjene operaciji, so bile naslednje: ena bojna križarka, 10 bojnih ladij tipa dreadnot, 9 lahkih križark, 1 minska križarka, 50 torpednih čolnov, 6 podmornic, 19 tovornih ladij. V operacijo je bilo vključenih tudi 6 cepelinov in 102 letali (Ganz, 1978, 94; podrobneje o vlogi letalstva v teh spopadih glej DiNardo, 2007). Na ruski strani so bili pehotni polki št. 425, 426 in 472, dve bojni ladji, oklepljena križarka, 2 križarki, 3 topnjače, 21 rušilcev in 3 podmornice. Ruska kopenska vojska na otokih Ösel (est. Saaremaa) in Moon (est. Muhumaa), ki so jo sestavljali tudi številni neruski narodi, bi naj štela 24.000 vojakov, a kot ugotavlja ameriški zgodovinar Michael Barrett, je dejansko število bilo nižje (Barrett, 2008, 180). Rusi so imeli na svoji strani tudi obalne topniške baterije, ki so dominirale številne prelive in ožine med otoki. Miniranje okoli arhipelaga je bilo intenzivno. Rusi so tekom vojne v okolico otokov odvrgli kar 10.000 min, Nemci pa okoli 1300 (Barrett, 2008, 98–110; Ganz, 1978, 93–94; Tschischwitz, 1937, 14).

Po hitrem zboru se je nemška posebna enota odpravila iz Wilhelmshavena proti vzhodu. Ko so prispeli v latvijsko pristanišče Windau (latv. Ventspils), se nemške

sile zaradi slabega jesenskega vremena niso mogle podati na morje vse do 10. oktobra (za seznam aktiviranih ladij glej Gagern, 1964, 199). V dveh tednih pred pričetkom operacije Albion so nemška letala in cepelini bombardirali ruske obalne topniške baterije (Tschischwitz, 1937, 22; Gagern, 1964, 194; Forstner, 1938, 117; Bengelsdorf, 2008, 119–121). Bojni načrt je predvideval izkrcanje v zalivu Hundsort (est. Tagalaht) na otoku Ösel (est. Saaremaa), kjer naj bi prvi dan pristali s štirimi pehotnimi polki. Trije naj bi napredovali proti vzhodu in jugu in zajeli celotno rusko garnizijo, medtem ko bi en pehotni polk s prodorom na jug zajel polotok Sworbe (est. Sörve) (Tschischwitz, 1931, 101), vključno s topniško baterijo pri Zerellu (est. Sääre). Okupacija polotoka in zajetje baterije bi mornarici omogočilo prodor skozi ožino Irben (latv. Irbes, est. Kura kurk). Posebnega pomena je bilo tudi zajetje kamnitega nasipa, ki je povezoval otok Ösel (est. Saaremaa) z Moonom (est. Muhumaa) (Barrett, 2008, 110–115; Libbey, 2013, 38–39; Barrett, 2008, 150–164).

11. oktobra 1917, po dveh tednih zamud zaradi muhastega jesenskega vremena, je nemško ladjevje³² krenilo na pot, s čimer označujemo začetek operacije Albion (Tschischwitz, 1931, 40). Do 12. oktobra ponoči so bile nemške bojne ladje na svojih položajih (Scheer, 1920, 420; Tschischwitz, 1937, 32). Pionirji, ki naj bi vodili napad in izkrcanje v zalivu Hundsort (est. Tagalaht), so se vkrcali na torpedne čolne in parnike. Minolovci so pričeli z intenzivnim čiščenjem območja, kjer se je nemška flota zasidrala, a zaradi njihove slabe navigacije se je kasneje izkazalo, da so čistili na napačni lokaciji. Celotno nemško sidrišče in operativna cona sta bila še vedno minirana in le sreča je nemško vojno mornarico rešila resnih izgub (Tschischwitz, 1937, 32; Tschischwitz, 1931, 48). Ob 6.00 so nemške bojne ladje pričele obstreljevati ruske obalne topniške baterije in uro kasneje so se prve nemške kopenske enote izkrcale v zalivu brez kakršnega koli odpora (Ganz, 1978, 74–75). Ob 8.00 so bili vsi pionirji že na obali, ki so jo tudi že uspešno zavarovali, medtem pa se je mornarica še vedno ubadala z minami in ruskimi obalnimi topniškimi baterijami. Trajalo je le tri in pol ure, da se je glavnina pehote skupaj s konji in tovornjaki izkrcala ter se pripravila za boj. 13. oktobra zjutraj so prispele ruske pomorske sile. Osem rušilcev je zavilo v Ožino Soela z namenom, da jo blokirajo, vendar so bili zaradi intervencije nemške križarke SMS³³ Emden neuspešni. Izmenjava ognja med nemškimi in ruskimi ladjami se je nadaljevala tudi popoldan, zato se je za operacijo Albion pristojno nemško poveljstvo odločilo, da bo v ožino poslalo še bojno ladjo, s čimer so želeli

29 O naravnogeografskih, hidrografskih in demografskih značilnostih Zahodnoestonskega arhipelaga glej: Baltic Defence College, 2013/2014, 15–18.

30 Berliner Tageblatt, 17. 10. 1917: Die Insel Desel völlig in deutschen Besitz, 1; Berliner Tageblatt, 18. 10. 1917: Das Vordringen der deutschen Flotte in den Rigaischen Meerbusen, 1.

31 RP, Der Weltkrieg 1914–1918, KSH 1917, DEAWN 1918, 200–203.

32 Podrobneje o vlogi nemške vojne mornarice v prvi svetovni vojni glej standardni deli Herwiga Hollwega (1980) in Lawrenca Sondhausa (2014).

33 Seiner Majestät Schiff, kar bi prevedli kot »ladja Njegovega Veličanstva«.

nasprotnika prestrašiti ter ga odvrniti od napada (Barrett, 2008, 135–150; Ganz, 1978, 94–95).³⁴

Na mostišču v zalivu Hundsort (izvirno est. Tagalaht) se je navkljub slabemu vremenu nadaljevalo razlaganje vojaške opreme s transportnih ladij. Nemške čete so pritiskale naprej, čeprav niso imele lastnega topništva ali podpornih enot. Rusi so med svojim umikom proti kamnitemu nasipu, ki vodi na otok Moon (est. Muhumaa), zažigali svoje položaje pri Zerellu (izvirno est. Sääre) in Arensburgu (izvirno est. Kuressaare). Medtem sta na morju nemški bojni ladji SMS Kronprinz in SMS Kaiser pluli skupaj s flotiljo torpednih čolnov preko Ožine Soela in nadaljevale do zahodnega vhoda v Ožino Mahu. Naslednji dan (14. oktobra) so v Ožino Soela zapluli tudi štirje ruski rušilci in se zasedli na vzhodnem izhodu ožine. Proti poldnevu je v ožino v skladu z nemškim načrtom zaplula bojna ladja SMS Kaiser, ki je z učinkovitim obstreljevanjem v manj kot pol ure odgnala ruske rušilce. SMS Kaiser in SMS Kronprinz sta skupaj s flotiljo torpednih čolnov prodrli skozi ožino, pred njimi pa so čistili minolovci. Istega dne so se nemške ladje znova spopadle z ruskimi vojaškimi ladjami in pri tem potopile ruski rušilec Grom. Istega dne je uspehe beležila tudi nemška pehota pri kraju Orissar (izvirno est. Orissaare) (Gagern, 1964, 235). Ruske enote na otoku Ösel (est. Saaremaa) so bile tako ujete, saj je bil preliv, ki je ločeval otoka Ösel (est. Saaremaa) in Moon (est. Muhumaa) poln min, nadzor nad njim pa je že imela nemška vojna mornarica. Nemci so do 16. oktobra uspešno zasedli Ösel (est. Saaremaa), kjer so ujeli okoli 10.000 ruskih braniteljev (Tschischwitz, 1937, 77). Zaradi uspehov v bojih na morju, kjer sta se spopadli nemška in ruska vojna mornarica, so Nemci 17. oktobra izvedli izkrcaje še na otoku Moon, kjer so obstreljevali rusko postojanko pri že prej omenjenem kamnitem nasipu. Medtem so se popoldan nemške enote izkrcale zahodno od nasipa. Boji so potekali tudi ponoči, nakar so pod hudim nemškim pritiskom Rusi vendarle obupali in se umaknili. Za rusko vojno mornarico se je 17. oktober končal tragično – izgubili so bojno ladjo Slava,³⁵ z njo pa tudi vse upe za ugoden razplet bojev na morju (Жуков [Zhukov], 1966, 673–674). Istega dne so bile dokončane tudi nemške priprave za izkrcaje na otoku Dagö (est. Hiiumaa). 18. oktobra se je tam izkrcaje brez večjega odpora tudi zgodilo.³⁶ V zgodnjih jutranjih urah je posebna nemška jurišna pehota (nem. Sturmtruppen) z na novo patentirano taktiko bliskovitega prodora (Baltic Defence College 2013/2014, 10) uspela zavarovati dovolj veliko področje, da se je začela razlagati tudi težja oprema, tudi topništvo. Južni del otoka Dagö je bil do večera v nemških rokah.³⁷ Ösel in Moon sta bila prav tako

zavzeta.³⁸ 19. oktobra so preko Arensberga Nemci na arhipelag pripeljali okrepitve in več težke opreme, sicer pa je večina bojev že minila. Poveljstvo ruskih braniteljev je spričo očitnega poraza zaukazalo rešiti kar se je rešiti dalo (Зайончковский [Zajonchkovskij], 1923, 112), zato so 20. oktobra evakuirali Moon (est. Muhumaa), kjer so Nemci ujeli še nadaljnjih 5000 ruskih braniteljev. V operaciji je bilo, po nemških trditvah in poročilih sodeč, skupaj ujetih okoli 20.000 ruskih vojakov (Barrett, 2008, 120–130). Ameriški zgodovinar Albert Harding Ganz na podlagi arhivskega gradiva ugotavlja, da je bilo na nemški strani zgolj 386 ugotovljenih žrtev, od tega 54 mrtvih v vrstah pehote in 130 mornarjev (Ganz, 1978, 95).

Nemške oborožene sile so z združeno operacijo Albion dokazale, da posedujejo inovativne rešitve tudi za težje osvojljiva območja. Sodelovanje tolikšnih vej oboroženih sil je nosilo svoje tveganje, saj ni bilo uveljavljene amfibijske doktrine ali precedensa. Takšne, s taktične in operativne plati brezhibno zasnovane in izvedene operacije, ki je temeljila na amfibijem izkrcaju ob podpori vojne mornarice in zračnih sil, so se že od nekdaj bali v Veliki Britaniji, katere vojno ladjevje je Nemškemu cesarstvu onemogočalo svobodno trgovanje v Baltiku in Severnem morju. V luči podobnosti med lego britanskega matičnega otočja in otokov Zahodno-estonskega arhipelaga v razmerju do celine se povsem upravičeno poraja vprašanje, ali bi nemške oborožene sile ob zanje ugodnejšemu geopolitičnemu položaju bile sposobne izvesti podobno združeno operacijo, seveda v drastično večjem obsegu, proti Veliki Britaniji. Ta je bila, kot je nakazano v uvodu, sicer deklarativno pripravljena na takšen scenarij, obdana z za tisti čas najmočnejšim vojnim ladjevjem, toda njena kopenska obramba je močno šepala, podobno kot ruska na Zahodnoestonskem arhipelagu (podrobneje o nemškem zornem kotu Gagern, 1964, o ruskem Зайончковский [Zajonchkovskij], 1923).³⁹

SKLEPNE MISLI – POSLEDICE ZAKLJUČNIH NEMŠKIH OPERACIJ NA VZHODNI FRONTI PRVE SVETOVNE VOJNE

Nemški okupaciji Rige in Zahodnoestonskega arhipelaga sta bili v strateškem, taktičnem in operativnem vidiku popolna uspeha, še zlasti če upoštevamo, da so imeli nemški strategji zanemarljivo malo izkušenj z amfibijskimi operacijami. V tem smislu izstopa tudi dejstvo, da so obe operaciji načrtovali zgolj nekaj tednov pred njunima uspešnima izpeljavama.

Operacija Albion se je izkazala za najuspešnejšo amfibijsko operacijo prve svetovne vojne. Nemškim

34 Königsberger Hartungsche Zeitung, 19. 10. 1917: Die Insel Moon genommen. Grosser Erfolg unserer Seestreitkräfte bei den Shetlandinseln, 1; Königsberger Hartungsche Zeitung, 19. 10. 1917: Vorbereitungen und Landung auf Oesel, 1.

35 Berliner Tageblatt, 19. 10. 1917: Das russische Linienschiff »Slawa« in Grund geschossen, 1.

36 Berliner Tageblatt, 20. 10. 1917: Landung deutscher Truppen auf Dagoe, 1; Berliner Tageblatt, 21. 10. 1917: Gutte Fortschritte auf Dagö, 1;

37 Berliner Tageblatt, 22. 10. 1917: Die Insel Dagö in deutschen Besitz, 1.

38 Berliner Tageblatt, 19. 10. 1917: Die Insel Moon besetzt, 1; Berliner Tageblatt, 19. 10. 1917: Die Insel genommen, 1.

39 TNA CAB 2/3, 130, Committee of Imperial Defence: Minutes of the 129th Meeting, 7. 11. 1914, 3.

Slika 2: Operacija Albion. Zemljevid prikazuje poslednjo fazo operacije Albion. Nemške oborožene sile so s premočjo na morju in v zraku ter z iznajdljivimi manevri na kopnem v manj kot desetih dneh uspeli okupirati s strani ruskih oboroženih sil branjene otoke Ösel (est. Saareema), Moon/Mohn (est. Muhu) in Dagö (est. Hiiu) (Goran & Hazemali, 2018).

oboroženim silam je uspelo z minimalnimi žrtvami in izgubo opreme nevtralizirati rusko obrambo in s posebnimi jurišnimi pehotnimi enotami, ki so se posluževale tudi koles, v začrtanem času okupirati vse večje otoke Zahodnoestonskega arhipelaga. Ustje Riškega zaliva ni več ščitilo ruske prestolnice pred morebitnim nemškim napadom, kar je bila velika psihološka zmag, saj je začasna ruska republiška vlada kmalu izdala proklamacijo za premestitev prestolnice iz Petrograda v Moskvo (Baltic Defence College, 2013/2014, 57). Poleg tega so Nemci lahko odtlej nemoteno prevažali rudo iz Švedske v domovino. Nemškim oboroženim silam je uspelo s konceptom združenega načina bojevanja v boju praktično enozvočno realizirati različne rodove oboroženih sil. V nekem trenutku je bilo v gibanju več kot dvajset tisoč nemških vojakov, 10 ladij tipa drednot in 350 drugih plovil, pol ducata cepelinov in kar osemdeset letal. Po številu udeleženih plovil je operacija Albion prekašala celo bitko pri Jutlandiji. Holger Herwig v svoji odlični študiji o nemški vojni

mornarici v času prve svetovne vojne ugotavlja, da so nemški stratezi poslali v boj absolutno preveliko silo (Herwig, 1980, 236). Tej opazki prepričljivo nasprotuje Richard L. DiNardo, ki je prepričan, da je razlog za to tičal v neizkušenosti nemških oboroženih sil v združenem načinu bojevanja (DiNardo, 2005). V vojni, ki so jo zaznamovali presežniki, je bila odločitev nemškega vojaškega vrha razumljiva.

Zaključne nemške operacije na severovzhodni fronti prve svetovne vojne je veskozi budno spremljal tudi nemški tisk, ki je poročal skoraj izključno o uspehih.

Strateški cilj nemškega vojaškega vrha – disrupcija oz. popolno onesposobljenje ruskih oboroženih sil za nadaljevanje vojne je bil dosežen. Nov poraz je že tako od notranjih nemirov in posledic vojne načeto rusko republiko potisnil tesneje v objem oktobrske revolucije. Po propadu začasne vlade je nova boljševiška revolucionarna oblast poskušala z Nemškim cesarstvom skleniti mir na pogajanjih v Brest-Litovsku, toda pot do miru je bila vse prej kot enostavna.

THE GERMAN OCCUPATION OF RIGA AND OPERATION ALBION: A CONTRIBUTION TO THE UNDERSTANDING OF THE EASTERN FRONT OF THE FIRST WORLD WAR IN THE BALTICS

David HAZEMALI

University of Maribor, Faculty of Arts, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenia
e-mail: david.hazemali1@um.si

Uroš TURNŠEK

Gorica pri Šmartnem 21, 3201 Šmartno v Rožni dolini, Slovenia
e-mail: urnsek@gmail.com

Simon OČKO

Gorica pri Šmartnem 27e, 3201 Šmartno v Rožni dolini, Slovenia
e-mail: simon.ocko94@gmail.com

SUMMARY

The German occupations of Riga and the West Estonian Archipelago were a complete success in strategic, tactical and operational terms, especially considering that German strategists had had negligible experience in amphibious operations. In this sense, also the fact that both operations were planned only a few weeks before their successful implementations is commendable.

Operation Albion proved to be the most successful amphibious operation of World War I. With minimal casualties and material losses, the German Armed Forces were able to neutralize the Russian defence and occupy all the major islands of the West Estonian Archipelago. The special infantry units - the stormtroopers, also made use of bicycles, thus showing a sense for improvisation.

The mouth of the Gulf of Riga no longer protected the Russian capital from a possible German attack, which was a major psychological victory, as the Provisional Russian Government soon proclaimed that they would move the capital from Petrograd to Moscow. What is more, the Germans were now able to transport ore from Sweden to their homeland. The German Armed Forces succeeded in integrating different combat arms to achieve mutual goals, thus establishing a unified approach to battle. At one point, more than twenty thousand German troops, 10 dreadnoughts and 350 other vessels, half a dozen zeppelins and eighty aircraft were in motion. In terms of the number of vessels involved, Operation Albion went beyond the numbers that met at the Battle of Jutland. In his excellent study of the Imperial German Navy during the First World War, Holger Herwig notes that German strategists sent too big of a force into battle. Richard L. DiNardo opposes this observation; he believes that the reason for this was the lack of inexperience of the German Armed Forces in a combined arms operation. In a war characterized by excesses, the decision of the German military to send an "overkill" force, is, thus, understandable.

The closing German operations on the north-eastern front of World War I were closely monitored by the German press, reporting, understandably, almost exclusively on successes.

The strategic goal of the German Supreme Army Command - the disruption or complete incapacitation of the Russian Armed Forces to continue the war had been achieved. The new defeat pushed the Russian Republic, suffering from internal unrest and the consequences of war, further into the embrace of the October Revolution. Following the collapse of the Provisional Government, the new Bolshevik establishment tried to reach peace with the German Empire in the Brest-Litovsk negotiations, but the path to peace was anything but easy.

Keywords: First World War, Eastern Front, Baltics, Operation Albion, German Empire, Riga, amphibious warfare

VIRI IN LITERATURA

- Berliner Börsenzeitung** – Berlin, 1855–1944.
- Berliner Tageblatt** – Berlin, 1872–1939.
- Baltic Defence College, Operation Department (2013/2014)**: Joint Command and General Staff Course: Module 101 Sub – Module 1013 Part II: Operation Albion. German Landing on Saaremaa October 1917. Tartu, Baltic Defence College.
- Frankfurter Zeitung** – Frankfurt, 1856–1943.
- Gagern, E. F. v. et al. (1964)**: Der Krieg in der Ostsee. Von Anfang 1916 bis zum Kriegsende. V: Bundesarchiv / Militärarchiv (ur.): Der Krieg zur See, 1914–1918. Frankfurt on Main, E. S. Mittler & Sohn.
- Königsberger Hartungsche Zeitung** – Königsberg, 1850–1928.
- RP, Der Weltkrieg 1914–1918, KSH 1917, DEAWN 1918** – Reichsarchiv Potsdam (RD): Der Weltkrieg 1914–1918 (Der Weltkrieg 1914–1918): Die Kriegführung im Sommer und Herbst 1917. Die Ereignisse außerhalb der Westfront bis November 1918 (KSH 1917, DEAWN 1918). Berlin, Mittler Verlag, 1929.
- Scheer, R. (1920)**: Deutschlands Hochseeflotte im Weltkrieg. Persönliche Erinnerungen. Berlin, Scherl.
- TNA CAB 2** – The National Archives, Kew-London, nekdanji Public Record Office (TNA), Records of the Cabinet Office: Committee of Imperial Defence: Minutes of Meetings 120–175 (CAB 2).
- Tschischwitz, E. v. (1931)**: Armee und Marine bei der Eroberung der Baltischen Inseln im Oktober 1917: Erfahrungen und Betrachtungen. Berlin.
- Tschischwitz, E. v. (1937)**: Blaujacken und Feldgraue gen Oesel. Berlin, Bachmeister.
- Зайончковский, А. М. [Zajonchkovskij, A. M.] (1923)**: Кампания 1917 года. V: Зайончковский, А. М. (ur.): Военно-стратегический очерк войны 1914–1918. Часть VII. Москва, Военно-историческая комиссия, Высший военный редакционный совет, 1923 [Кампания 1917 года. V: Zajonchkovskij, A. M. (ur.): Voenno-strategičeskij očerok vojny 1914–1918. Čast' VII. Moskva, Voenno-istoričeskaja komissija, Vysshij voennyj redakcionnyj sovet].
- Andersons, E. (2001)**: The military situation in the Baltic States. *Baltic Defence Review*, 113–153.
- Antoličič, G. (2017)**: Avstro-ogrška vojska v senci vstopa Italije v prvo svetovno vojno. *Acta Histriae*, 25, 4, 899–918.
- Barrett, M. B. (2008)**: Operation Albion: The German Conquest of the Baltic Islands. Bloomington, Indiana University Press.
- Baumgart, W. (1970)**: Brest-Litovsk und Versailles: Ein Vergleich zweier Friedensschlüsse. *Historische Zeitschrift*, 210, 3, 583–619.
- Bebler, A. (2018)**: On the Global Impact of the Russian October Revolution of 1917. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 58, 1, 26–39.
- Bengelsdorf, L. (2008)**: Der Seekrieg in der Ostsee: 1914–1918. Bremen, Hauschild.
- Bideleux, R. & I. Jeffrie (1998)**: A History of Eastern Europe. Crisis and Change. London, Routledge.
- Bizjak, M. (2017)**: Vojni načrti Kraljevine Italije proti Avstro-Ogrski do vstopa v prvo svetovno vojno. *Acta Histriae*, 25, 4, 863–882.
- Buttar, P. (2017b)**: The Splintered Empires: The Eastern Front 1917–1921. Oxford, Osprey Publishing.
- Christiansen, E. (1998)**: The Northern Crusade: Second Edition. London, New York City, Ringwood, Toronto, Auckland, Penguin Group.
- DiNardo, R. L. (2005)**: Huns with Web-Feet: Operation Albion, 1917. *War in History*, 12, 4, 396–417.
- DiNardo, R. L. (2007)**: From Bucharest to the Baltic. German Air Operations on the Eastern Front, 19016–1917. <https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/ASPI/journals/Chronicles/dinardo.pdf> (zadnji pristop: 25. 3. 2019).
- Englund, P. (2003)**: The Battle that Shook Europe: Poltava and the Birth of the Russian Empire. London, I.B. Tauris.
- Forstner, G. G. v. (1938)**: Krieg in der Ostsee. Berlin, Gustav Weise.
- Ganz, H. A. (1978)**: Albion – The Baltic Islands Operation. *Military Affairs*, 42, 2, 91–97.
- Ganz, H. A. (1980)**: The German Expedition to Finland. *Military Affairs*, 44, 2, 84–91.
- Gibson, M. (2014)**: The Naval Balance of Power in 1914. <https://warandsecurity.com/2014/08/04/the-naval-balance-of-power-in-1914/> (9. 3. 2019).
- Goran, T. & D. Hazemali (2017)**: Kerensky Offensive, July 1917. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kerensky_Offensive,_July_1917.svg (zadnji pristop: 15. 3. 2019).
- Goran, T. & D. Hazemali (2018)**: Operation Albion, Final Stage (October 17–20, 1917). [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Operation_Albion,_Final_Stage_\(October_17%E2%80%9320,_1917\).svg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Operation_Albion,_Final_Stage_(October_17%E2%80%9320,_1917).svg) (zadnji pristop: 20. 3. 2019).
- Grafenauer, D. (2017)**: Centralne sile ter vstop Italije v prvo svetovno vojno: v luči korespondence med avstro-ogrskim in nemškim generalštabom. *Acta Histriae*, 25, 4, 883–898.
- Hart, P. (2013)**: The Great War. London, Profile Books.
- Hazemali, D. (2017)**: The Battle of Galicia: The Disintegration of the Austro-Hungarian Land Forces on the Eastern Front in the First World War, With Special Emphasis on the Role of the Graz's III Corps and Slovenian Soldiers. *Studia Historica Slovenica*, 17, 161–197.
- Hellmann, M. (1953)**: Die litauische Nationalbewegung im 19. und 20. Jahrhundert. *Zeitschrift für Ostforschung*, 2, 66–106.
- Herwig, H. H. (1980)**: »Luxury« Fleet. The Imperial German Navy 1888–1918. New York, Routledge.
- Herwig, H. H. (2014)**: The First World War: Germany and Austria-Hungary 1914–1918. London, Bloomsbury Academic.

- Hoffman, M. (1999):** *The War of lost Opportunities*. London, Imperial War Museum.
- Hollweg, H. H. (1980):** »Luxury« Fleet. The Imperial German Navy 1888–1918. London, Allen & Unwin.
- Janssen, K. H. (1968):** Alfred von Gossler und die deutsche Verwaltung im Baltikum. *Historische Zeitschrift*, 207, 42–54.
- Kasekamp, A. (2018):** *A History of the Baltic States*. London, Red Globe Press.
- Kladnik, D. & D. Perko (2013):** Pribaltik. V: Kladnik, D. & D. Perko (ur.): *Slovar slovenskih Eksonimov*. Ljubljana, Geografski inštitut Antona Melika, ZRC SAZU. <https://www.termania.net/slovarji/slovar-slovenskih-eksonimov/8265792/pribaltik?query=pribaltik&SearchIn=All>. (14. 3. 2019).
- Kladnik, D. (2009):** Odprte dileme pomenske razmejitve izrazov endonim in eksonim. *Geografski vestnik*, 81, 23–36.
- Komel, D. (2018):** Veliki oktober in veseli december: o nekaterih vprašanih oktobrske revolucije in revolucije sploh. *Studia Historica Slovenica*, 18, 3, 737–754.
- Lehmann, J. (1994):** Der Baltische Vertrauensrat und die Unabhängigkeit der baltischen Staaten ausgangs des ersten Weltkriegs. *Journal of Baltic Studies* 25, 2, 131–138.
- Leonhard, J. (2018):** *Pandora's Box. A History of the First World War*. Cambridge, Massachusetts, London, The Belknap Press of Harvard University Press.
- Libbey, J. K. (2013):** *Alexander P. de Seversky and the Quest for Air Power*. Washington, Potomac Books.
- Münkler, H. (2015):** *Der Große Krieg: Die Welt 1914 bis 1918*. Reinbek bei Hamburg, Rowohlt Tachenbuch Verlag.
- Parrott, A. (2002):** The Baltic States from 1914 to 1923: The First World War and the Wars of Independence. *Baltic Defence Review*, 8, 131–158.
- Rauchensteiner, M. (2013):** *Der Erste Weltkrieg: und das Ende der Habsburgermonarchie 1914–1918*. Wien, Böhlau Verlag.
- Raun, T. U. (2001):** *Estonia and the Estonians*. Stanford, Hoover Institution Press.
- Schindler, J. R. (2015):** *Fall of the Double Eagle: The Battle of Galicia and the Demise of Austria-Hungary*. Nebraska, University of Nebraska Press.
- Senn, A. E. (1994):** Comparing the circumstances of Lithuanian independence, 1918–1922 and 1988–1992. *Journal of Baltic Studies*, 25, 2, 123–130.
- Sibul, E. A. (1989):** *The Origins of Estonian Diplomacy, 1917–1920: The Roles of Kaarel Robert Pusta, Antonius Piip, and Jan Poska*. Magistrska disertacija, San Jose State University.
- Sondhaus, L. (2014):** *The Great War at Sea: A Naval History of the First World War*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Staff, G. (2008):** *Battle for the Baltic. Triumph of the Imperial German Navy*. South Yorkshire, Pen & Sword Maritime.
- Stevenson, D. (2017):** *1917. War, Peace & Revolution*. Oxford, Oxford University Press.
- Stone, N. (1998):** *The Eastern Front 1914–1917*. London, Penguin Books.
- Štepec, M. (2015):** „Kot teleta smo bili“: izkušnja in spomin na Galicijo. *Studia Historica Slovenica*, 15, 2, 357–357.
- Taube, A. F. v. (1969):** Das Auswärtige Amt und die estnische Frage 1917/1918. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 17, 542–580.
- Thiele, G. A. (2010):** *Operation Albion and Joint Amphibious Doctrine*. *Joint Forces Quarterly*, 59, 4, 147–151.
- Tucker, S. C. [2005]:** *World War I: Encyclopedia*. Santa Barbara, ABC-CLIO.
- UNESCO (2012):** *West Estonian Archipelago*. <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/ecological-sciences/biosphere-reserves/europe-north-america/estonia/west-estonian-archipelago/> (20. 3. 2019).
- Watson, A. (2015):** *Ring of Steel, Germany and Austria-Hungary at War, 1914–1918*. London, Penguin Books.
- Жуков, Е. М. [Zhukov, E. M.] (1966):** Моонзундская операция 1917. V: Жуков, Е. М. (ur.): *Советская историческая энциклопедия 9*. Москва, Отделение истории Академии наук СССР [Moonzundskaja operacija 1917. V: Zhukov, E. M. (ur.): *Sovetskaja istoricheskaia jenciklopedija 9*. Moskva, Otdelenie istorii Akademii nauk SSSR], 673–674.